Araştırma Makale | Research Article

KHM, Cilt:6 Sayı:2, 2026, s. 611-636.
Geliş Tarihi | Received: 26.06.2026
Kabul Tarihi | Accepted: 13.10.2026
Yayın Tarihi | Published: 30.10.2026
doi: 10.59909/khm.06.02.008

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

İNSAN ONURU NEDİR? PICO DELLA MİRANDOLA'NIN "BUKALEMUN İNSAN"INDAN KANT'IN "YASA KOYUCU İNSAN"INA BİR KAVRAMIN ANALİZİ

What is Human Dignity? Tracing aaConcept from Pico Della Mirandola's "Chameleon Man" to Kant's "Law-Giving Man"

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir Pekel*

Öz

İnsan onuru kavramı uluslararası belgelerde insan haklarının temeli olarak gösterilmektedir ancak "insan onuru nedir?" sorusu bu belgelerde yanıtsız bırakılmıştır. Bu soru etrafında pek çok tartışma vardır. Bu makalede, insan onuru kavramının uluslararası belgelerdeki yeri gösterildikten sonra kavram etimolojik bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu etimolojik incelemeler insan onuru kavramının insanın kutsallığına işaret ettiğini göstermektedir. İnsanın kutsal bir varlık olduğuna ilişkin yaklaşımlara dini metinlerde de rastlanmaktadır. Genel olarak bu kutsallık özgür irade ile ilişkilendirilmektedir. Benzer yaklaşıma insan hakları düşüncesinde de rastlanır: İnsan hakları, insan onuru ile, insan onuru ise özgür irade ile temellendirilir. O halde dini düşünce ile insan hakları düşüncesi, insanı kutsal bir varlık olarak kabul etmekte ve bu kutsallığın özgür iradeden kaynaklandığını kabul etmekte ortaktır. Peki dini düşünce tarzı ile insan hakları düşüncesinin insan onuru yaklaşımları aynı mıdır? Bu makalede aynı olmadığı görüşü işlenmektedir. Dini düşünce tarzına göre, insan her ne kadar kutsal ise de Tanrı'nın buyruklarına uymadığında bu kutsallığını yitirebilir. İnsan hakları düşüncesinde ise insan hiçbir zaman kutsallığını yitirmez. Bu, insan onuru kavramının insan hakları açısından özgün bir anlam ifade ettiğini gösterir. Makalede dini ve felsefi metinlerden örneklerle bu özgün anlam ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede Pico Della Mirandola'nın "bukalemun insan" kavramı, insanın kutsal olduğunu fakat bu kutsallığın yitirilebileceği anlayışını temsil etmekte, Kant'ın "yasa koyucu insan" kavramı ise yitirilmeyecek kutsallığa işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Onuru, İnsanın Kutsallığı, Özgür İrade, Pico Della Mirandola, Kant.

* Ankara Hacı Bayran Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı.
0000-0002-1696--6075 abdulkadir.pekel@hbv.edu.tr

Bu makalenin çok erken taslaklarını okuyarak değerli eleştirilerini benimle paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Özgem Tuğçe Gümüş Boyacı'ya teşekkür ederim. Hatalar tümüyle bana aittir.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

International human rights documents consistently present human dignity as the foundation of all human rights. But what does human dignity actually mean? This article first examines the place of the concept in international instruments, then subjects it to an etymological analysis which reveals that "human dignity" signifies the sacredness of the human being. Religious texts similarly associate this sacredness with free will—a connection also found in human rights thought, where human rights are grounded in dignity and dignity in free will. Despite this apparent convergence, this article argues that religious and human rights approaches to dignity are fundamentally different. In religious thought, human sacredness is conditional and can be lost through disobedience to divine commands. In human rights thought, however, sacredness is inalienable and never lost—regardless of one's actions. This marks the unique meaning of dignity within human rights discourse. Drawing on religious and philosophical sources, the article illustrates this distinction through two contrasting concepts: Pico della Mirandola's "chameleon man," who may ascend or descend by his own free choice, and Kant's "lawgiving man," who, as a self-legislating being, possesses an irrevocable dignity. The article concludes that the modern human rights understanding of dignity represents a conceptual transformation in which the human being ceases to be a means within a moral system and becomes an end in itself.

Keywords: Human dignity, human sacredness, free will, Pico della Mirandola, Kant.

GİRİŞ

Uluslararası insan hakları belgelerinde yapılacak bir inceleme, insan haklarının temeli olarak insan onurunun sunulduğu konusunda, en azından bu belgeler nezdinde bir şüphe olmadığını açıkça göstermektedir. Peki insan onuru nedir? Özellikle de insan hakları açısından insan onuru kavramı hangi anlamı taşır? İnsan onurunu tekrarla vurgulayan uluslararası belgelerin bu soruyu yanıtsız bırakması şaşırtıcı değildir. Bu makale bu soruyu ele almaktadır ve makalenin tezi, insan onuru kavramı ile insanın kutsallığının kastedildiği fakat bu kutsallığın insan hakları açısından özgün bir anlam taşıdığı yönündedir.

Bu tezi gerekçelendirmek amacıyla, önce insan onuru kavramının etimolojik bir analizi yapılmıştır. Etimolojik analiz, insan onuru *(human dignity)* kavramını ifade etmek üzere kullanılan bazı kelimelerin bu kavramla ilgili olmadığını gösterdiği için kavramın netleşmesine fayda sağlamakta, kavram analizini amaçlayan bu çalışma açısından önem kazanmaktadır. Bu etimolojik analiz, "insan onuru" *(human dignity)* kavramıyla aslında insanın kutsallığının kastedildiğini göstermektedir. Peki insan niçin kutsaldır?

Dini metinlerde insanın kutsallığına işaret eden ifadelere rastlanmaktadır. Bu metinlerde insanın kutsal bir varlık olduğuna işaret edilir. Bunun sebebi insanın akla sahip olması; yani özgür iradesiyle serbest seçimlerde bulunabilmesidir. İnsanın kutsallığına işaret eden insan onuru kavramı insan hakları düşüncesinde de özgür iradeyle temellendirilmektedir. Gerek insan hakları düşüncesinde gerekse dini düşünce tarzında insanın kutsallığı vurgulanmakta, bu kutsallık özgür iradeye dayandırılmaktadır. Bu noktada yanıtlanması gereken bir diğer soru ortaya çıkmaktadır: İnsan hakları ile dini düşünce tarzının insan onuru anlayışları aynı mıdır? İnsan onuru kavramının insan hakları açısından kazandığını iddia ettiğimiz o özgün anlam nedir?

Bu özgün anlam, insan onuru konusunda dini metinlerin ve aydınlanma öncesi filozofların görüşleri ile Kant'ın görüşlerini karşılaştırarak anlaşılabilir. Dini bakış açısına göre, ki bu bakış açısını aydınlanma öncesi filozoflarda da genel olarak görmek mümkündür, insan özgür iradesi sebebiyle kutsaldır fakat bu kutsallığını yitirebilir. İnsan onuru ve özgür irade konusunda en önemli metinlerden birinin yazarı olan Pico Della Mirandola bu yüzden insanı bukalemuna benzetmektedir. Bukalemunun renkten renge girmesi gibi, insan da özgür iradesiyle her türlü varlığa dönüşebilir: Sırf hazların ve bedensel duyuların peşinden giden bir insanın hayvanlardan bir farkı yoktur; sadece akıl yönünü geliştiren ve ruhunu yücelten bir filozof ise "yersel değil göksel bir varlık" olur. Antik Yunan filozoflarından kaynaklanan bu düşünceler, Cicero'dan Thomas Aquinas'a kadar pek çok filozofta yankılanmaktadır.

En önemli temsilcilerinden biri olarak Kant'ın eserlerinde görülen aydınlanmacı bakış ise insanın[1] yitirilmeyecek bir kutsallığa sahip olduğunu kabul eder, ki bu düşünce olmadan

[1] Vurgulamak gerekir ki, aydınlanmacı bakışın "insan" öznesi günümüze göre çok daha dar bir grubu kapsamaktadır; bu yüzden bu bakış eleştiriye açıktır. Aydınlanmanın doğal hak anlayışını eleştirirken Edmund Burke'ün vurguladığı gibi, teorideki soyut mükemmellik pratik hayatta kusurlara dönüşmüştür (Krş.: Edmund Burke, Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler, Okan Arslan (çev.), Ankara: Kadim, 2016, s. 92). Bu yüzden insan bir yandan özne olarak yüceltilirken ayrımcılığa dayalı eski sömürü ilişkileri korunmuş, buna yenileri eklenmiştir. Sıklıkla

insan hakları olmaz. Çünkü insan hakları doğuştan gelir ve asla kaybedilmez. İnsanlar, insan haklarını ihlal etse bile insan haklarını kaybetmez. İnsan haklarının bu özelliklerinin altında, insan onurunun insan hakları açısından taşıdığı özgün anlam yatar: İnsan kutsaldır ve bu kutsallığını asla kaybetmez. Bu anlam dini metinlerdeki bakıştan farklıdır. Kant'ın "yasa koyucu insan" ifadesi bu bakışı veciz bir şekilde ifade etmektedir. Kant'ın bakışında insan önceden belirlenmiş ahlaki kurallara sadece *uyan* bir varlık değil, "aynı zamanda genel bir yasa olmasını istediğin şekilde davran" düsturundan hareketle kendi ahlak yasasını kendi *koyan* bir öznedir. O halde insan, başka bir varlığın buyruğuna karşı geldiği için kutsallığını yitirmez, o zaten buyruk verici, yasa koyucudur.

Görüldüğü üzere makalenin ana odağı hukuki metinler ya da mahkeme kararları değil, çeşitli felsefi ve dini metinler olmuştur. İnsan onuru kavramının insan hakları açısından özgün bir rol oynadığı iddiası bu metinlerin analizi yöntemiyle kanıtlanmaya çalışılmıştır. Makale, insan hakları düşüncesinin dini düşünce tarzından hangi kritik noktada ayrıldığı vurgulanmaya çalışarak insan onuru-insan hakları ilişkisi üzerine süregiden felsefi tartışmaya bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

I. İNSAN ONURU KAVRAMININ ULUSLARARASI BELGELERDEKİ YERİ

İnsan haklarının evrensel niteliğini şüpheye yer bırakmayacak şekilde ilan eden 1993 Viyana Bildirgesi, başlangıç bölümünde *"Bütün insan haklarının, insan şahsında (human person) içkin bulunan onur ve değerden türediğini*[2]*"* ifade etmiş ve evrensel insan haklarının temeli olarak insan onuru kavramını vurgulamıştır.

İnsan onurunun insan haklarına temel olarak gösterilmesi ya da vurgulanması, BM Şartı[3] yanında, Evrensel Bildirge'de de bulunmaktadır. Bildirge'nin ilk maddesine göre *"Bütün insanlar hür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler."*[4] Gerek BM marjında gerekse bölgesel olarak ortaya çıkan uluslararası insan hakları hukuku belgeleri ya Evrensel Bildirgenin amaçlarını

ifade edildiği üzere, insan öznesinin kapsadığı dar grup genel olarak Avrupalı, beyaz, mülk sahibi erkeklerden oluşmaktadır. Bu grubun içinde kadınların da yer alması gerektiğine ilişkin en önemli eleştirilerden biri Mary Wollstonecraft'tan gelmiştir (Bkz.: Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023). Benzer şekilde, her ne kadar insan onuru üzerine çok önemli fikirler ileri sürmüş olsa da Kant ırkçı bir düşünceye sahipti ve tüm insanları eşit kabul etmiyordu:
Irk kavramının tek bir yaratıcısı olduğu fikri en iyi koşullarda sadece faydalı bir kurgudur. Ancak, ille de birisi il ırk teorisinin yaratıcısı olarak gösterilecekse bu kişi Alman filozofu Immanuel Kant olmalıdır. Kant'ın yazdıkları arasında şüphesiz bugün ırkçı olarak nitelendirilebilecek pek çok şey vardır. Bunlar *Fiziksel Coğrafya* üzerine derslerde bulunabilir. Ama en çok dile düşmüş yorumu, *Güzel ve Yüce Duygusu Üzerine Gözlemler*'de bir nükte yapıyormuş havası içinde dile getirdiği, birisinin baştan aşağı kara olduğu gerçeğinin onun aptal olması için açık bir kanıt olduğu gözlemiydi. (Robert Bernasconi, Irk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede Irk ve Irkçılık, Zeynep Direk, İsmail Esiner, Tendü Meriç, Nazlı Öktem (çev.), İstanbul: Metis, 2017, s. 47)

[2] *"all human rights derive from the dignity and worth inherent in the human person*" Başlangıç bölümü, bkz.: https://www.ohchr.org/EN/AboutUs/Pages/ViennaWC.aspx (14.05.2026).

[3] Başlangıç bölümü: *"Biz Birleşmiş Milletler Halkları … insan haklarına, insan kişiliğinin* ***onur*** *ve değerine … istekli olarak, bu amaçları gerçekleştirmek için çaba harcamaya karar verdik."* https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf (14.05.2026). Vurgu bize ait.

[4] https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf (14.05.2026).

gerçekleştirmekten bahsetmekte, ya da Evrensel Bildirge'nin, insan haklarının temeline işaret eden ilk maddesini tekrar etmektedir. Dolayısıyla uluslararası insan hakları hukukunun Evrensel Bildirge etrafında şekillendiği, bu bakımdan Evrensel Bildirge'de olduğu gibi, insan haklarının temeli olarak insan onuru kavramına atıf yapıldığı net bir şekilde anlaşılabilmektedir.

Evrensel Bildirge'yi daha ayrıntılı ve daha somut güvencelere tabi kılmak amacıyla hazırlanan[5] BM sözleşmelerinin bir kısmında insan haklarının insan onurundan türediği açıkça ifade edilmektedir. Örneğin İkiz Sözleşmelerin birbirinin aynı olan başlangıç bölümlerinde, *"Bu hakların, kişinin doğuştan sahip olduğu **onur**undan (dignity) kaynaklandığını kabul ederek"* ifadesi yer almaktadır[6]. Benzer ifadelere, yine başlangıç bölümünde, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'nde de rastlanmaktadır: *"…Bu hakların, kişinin **haysiyetine** (dignity) bağlı olarak meydana geldiğini kabul ederek…"*[7]

Bazı sözleşmelerde ise, insan haklarının insan onurundan türediği ya da kaynaklandığı açıkça ifade edilmemekle birlikte; insan onuru, tüm insanların eşit şekilde sahip olduğu ve özgürlük ve barışın temeli olan bir değer olarak, başlangıç bölümlerinde belirtilmektedir. Örneğin Çocuk Hakları Sözleşmesi, "…*insanlık ailesinin tüm üyelerinin, doğuştan varlıklarına özgü bulunan **haysiyetle** (dignity) birlikte eşit ve devredilemez haklara sahip olmalarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu düşünerek*…" ifadeleriyle insan onurunu vurgulamıştır[8]. CEDAW, Evrensel Bildirge'deki ifadeleri tekrarlayarak insan onuruna değinmiştir: "*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin, insanlara karşı ayırımcılığın kabul edilemezliği prensibini teyid ettiğini ve tüm insanların özgür doğduğunu ve eşit **itibar** (dignity) ve haklara sahip olduklarını…*"[9] Benzer şekilde Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme de Evrensel Bildirgedeki ifadeleri tekrar ederek insan onuru kavramını vurgulamıştır[10].

Bölgesel düzeydeki belgelerde de başlangıç bölümlerinde benzer ifadelere rastlamak mümkündür. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nde *"Bütün insanlar, doğalarının onlara bahşettiği akıl ve vicdanla donatılmış olarak, özgür ve onurda ve haklarda eşit olarak*

[5] Evrensel Bildirgeye atıf çoğu Sözleşmenin başlangıç bölümünde yer almaktadır. İkiz Sözleşmeler, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi, Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin BM Sözleşmesi, Herkesin Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Çocuk Hakları Sözleşmesi bunlara örnek olarak gösterilebilir (Bu Sözleşmelerin Resmi Gazetede yayınlanan Türkçe metinlerine ulaşmak için İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin internet sitesine bakınız: https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/26-birlesmis-milletler-sozlesmeler/ (14.05.2026)).

[6] Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme için bkz.: https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf (14.05.2026). Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme için bkz.: https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf (14.05.2026). Vurgu ve ekleme bize ait.

[7] https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/IskenceninOnlenmesiSozlesmesi_AK.pdf (14.05.2026). Vurgu ve ekleme bize ait.

[8] Bkz.: https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf (11.04.2019). Vurgu ve ekleme bize ait.

[9] Bkz.:https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrimciliginOnlenmesiSozlesmesi.pdf (14.05.2026). Vurgu ve ekleme bize ait.

[10] Bkz.:https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IrkAyrimciliginiOrtadanKaldirilmasinaDairSozlesme.pdf (14.05.2026).

doğarlar; her teki bir diğerine kardeşçe davranır." ifadeleri[11] yer almakta[12], Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi de, *"İnsanın temel haklarının … insan olma sıfatından gelen bir temele dayandığını"* belirtmektedir[13]. Yine, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, *"Özgürlük, adalet, eşitlik ve kişi onuru Afrika halklarının meşru amaçlarını gerçekleştirmenin esaslı hedefleridir."* ifadelerine yer vermektedir[14]. Güneydoğu Asya Milletleri Topluluğu İnsan Hakları Bildirisi de ilk maddesinde, Evrensel Bildirgenin ilk maddesini tekrarlar şekilde şu ifadeler kullanılmıştır: *"Bütün insanlar onur ve haklarda eşit doğarlar. Onlara akıl ve vicdan bahşedilmiştir ve birbirlerine karşı insanlık ruhuyla hareket etmelidirler."*[15] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde insan onuru ifadesi yer almamaktadır. Ancak bunun sebebi, kanımızca, Evrensel Bildirgenin hayata geçirilmesi amacının açıkça belirtilmiş olmasıdır, yani AİHS bir anlamda Evrensel Bildirgenin devamı gibidir: *"… Avrupa Konseyi üyesi Devletlerin hükümetleri … Evrensel İnsan Hakları Bildirisini dikkate alarak … Bu bildirinin ilan ettiği hakların evrensel olarak ve etkin biçimde tanınmasını ve bunlara riayet edilmesini güvence altına almayı amaçladığını dikkate alarak … aşağıdaki hükümlerde anlaşmışlardır."*[16] Dolayısıyla AİHS'nin Evrensel Bildirge'deki insan onuru atfını zımni olarak teyit ettiği düşünülebilir. Nitekim 13 no.lu Ek Protokol'ün başlangıç bölümünde *"her insan tekinin varlığına yerleşik onurun tam olarak tanınması için ölüm cezasının kaldırılmasının zorunlu bulunduğu"* belirtilmektedir.[17]

Dolayısıyla tüm uluslararası sözleşmeler, ya insan haklarının insan onurundan kaynaklandığını açıkça ifade etmekte ya da insan onurunun tüm insanların doğuştan eşit olarak sahip olduğu bir değer olduğunu başlangıç bölümünde vurgulamaktadır. Bu vurgu, evrenselliğe de zemin oluşturmaktadır: Bütün insanlar eşit olarak aynı onura sahip olduğuna göre, bütün insanlar aynı haklara sahiptir.

Görüldüğü üzere, insan haklarının kaynağı ve temelinin insan onuru olduğu, en azından uluslararası belgeler düzeyinde, tartışmasızdır. İnsan haklarının temeli konusunda literatürde pek çok tartışma ve görüş ayrılığı bulunmaktayken, uluslararası belgelerde insan onuru kavramı üzerinde bir uzlaşma saptanmaktadır.

Peki insan onuru nedir? Uluslararası hukuk kuralları arasında insan onurunun tanımına rastlanamamaktadır. Bu durum, kavram uluslararası insan hakları normlarına temel oluşturduğu için şaşırtıcı değildir. Bu tür kavramların katı tanımlanması, hukuk kurallarının uygulanışında çözülemeyecek zorluklara sebep olabilir. Aynı sebeple, uluslararası hukuk uygulayıcıları da katı tanımlamalar yapma konusunda isteksizdir.[18] Peki bu kavramın anlamı nasıl

[11] Evrensel Bildirgenin ilk maddesi ile olan benzerlik dikkat çekicidir.
[12] M. Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - Cilt I, İstanbul: Legal, 2011, s. 719.
[13] Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - Cilt I, s. 729.
[14] Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - Cilt I, s. 967. Ayrıca, bu sözleşmenin 5. maddesine göre *"Her birey varlığına yerleşik/(mündemiç) kişi onuruna saygı gösterilmesi … hakkına sahiptir."* Bkz.: Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - Cilt I, s. 970.
[15] https://asean.org/asean-human-rights-declaration/ (14.05.2026).
[16] Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - Cilt I, ss. 6-7.
[17] Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - Cilt I, s. 196.
[18] Roberto Andorno, "Human Dignity and Human Rights", Handbook of Global Bioethics, H.A.M.J ten Have, B. Gordijn (ed.), Dodrecht: Springer, 2014, s. 50.

belirlenebilir? İnsan onuru kavramı ve ilişkili kavramlara yönelik etimolojik-terminolojik bir bakış, çeşitli ayrımlar hakkında bize önemli fikirler verebilir.

II. İNSAN ONURU: ETİMOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Onur kelimesi İngilizce'de de yer almakta *(honor)* ve gerek İngilizce gerekse Türkçe'de yer alan bu kelimeye Fransızca *honneur* kaynaklık etmektedir. Fransızca'daki bu kelimenin ise Latince *honos-honor*dan evrildiği belirtilmektedir.[19] Türkçe Sözlük'te onur kelimesinin iki anlama geldiği ifade edilmektedir: *"1. İnsanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, öz saygı, haysiyet, izzetinefis. 2. Başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref, itibar."*[20] Bu iki anlam arasında belirgin bir fark göze çarpmakta; birincisinin daha içsel ve kişiler arası ilişki-değerlendirmelerden bağımsız olduğu, ikincisinin dışsallığa, başkalarının değerlendirmesine vurgu yaptığı görülmektedir.

İngilizce Sözlük'te *honor* kelimesinin *"1. Bir kişi veya şeyin gördüğü, kazandığı ya da sahip olduğu büyük saygı, itibar veya hürmet; şan, şöhret, ün; itibar, iyi nam. … 2. Bir kişiyi büyük saygıya layık kılan karakter niteliği; zihnin veya ruhun asaleti; şereflilik, dürüstlük; ahlaken doğru veya adil kabul edilen ilkelere karşı güçlü bir duyarlılık ve bunlara sıkı sıkıya bağlılık."*[21] anlamlarına geldiği ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere eş anlamlı kelimeler olarak *itibar, şan* ve *şereflilik* kelimeleri gösterilmektedir. Kelimenin eş anlamlıları, "kişinin gördüğü, kazandığı saygı" ve "doğru *kabul edilen* ilkelere" duyarlılığa bağlanması, kelimenin dışsal yönü, yani toplumsal değerlendirme yönü ön plana çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle *honor* esasen kişinin başkalarının gözündeki değerini ifade etmektedir.

Türkçeye insan onuru olarak çevrilen kavramın İngilizce ve Fransızcası ise sırasıyla *human dignity* ve *la dignité humaine*dir. Görüldüğü üzere *honor/honneur* kelimeleri yerine *"dignity/dignité"* kelimeleri tercih edilmiştir. *Dignity*, İngilizce'ye Fransızca'dan geçmiş ve Fransızca'daki bu kelime *"değer, fazilet, haysiyet, ihtişam"* anlamlarına gelen Latince *dignitās* kelimesinden evrilmiştir. İngilizce sözlükte *dignity* kelimesinin anlamı *"onurlandırılmış ya da takdire şayan olma durumu: zihin ya da karakterin yüceliği"*[22] olarak ifade edilmekte, eş anlamlılar olarak *değer* ve *değerlilik (worthy, worthiness)* kelimeleri gösterilmektedir. *Dignity* kelimesinin etimolojik kökeni, sözlük anlamı ve eş anlamlıları göz önünde bulundurulduğunda ise kelimenin içsel anlamı belirginleşmektedir. Yani, sözcükten başkalarının değerlendirmesine gerek kalmadan, kendiliğinden değerli, yüce olma durumu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla *honor* ahlaki olarak belirli beklentilerin yerine getirilmesi sonucu başkalarının gözünde ortaya çıkarken, *dignity* kendiliğinden ortaya çıkan bir değer olarak başkalarının saygı ve takdirini icap ettirmektedir[23].

Bu sebeple, "insan onuru" çevirisinin dilbilgisi açısından yeterince isabetli olmadığı söylenebilir ya da burada onur kelimesinin Türkçe Sözlükteki yukarıda belirtilen ilk anlamıyla kullanıldığı düşünülebilir. Nitekim *İonna Kuçuradi* de *honor* ve *dignity* arasındaki ayrıma

[19] Sevan Nişanyan, Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, İstanbul: Everest, 2012, s. 458.
[20] http://sozluk.gov.tr/ (14.05.2026)
[21] Oxford English Dictionary, "honour | honor (n.)," June 2026, https://doi.org/10.1093/OED/4561664648.
[22] "The state of being dignified or worthy of esteem: elevation of mind or character." https://en.wiktionary.org/wiki/dignity (14.05.2026).
[23] Daron Shultziner, "Human Dignity – Functions and Meanings", Global Jurist Topics, 3(3), 2003, s. 10.

dikkat çekmiş ve *honor*un sosyo-kültürel faktörlerin çerçevesinde başkalarının değerlendirmesiyle ortaya çıktığını, *dignity*nin ise insanın değerine işaret ettiğini belirtmiştir[24].

"İnsan onuru" çevirisinin hatalı olduğu söylenebilir fakat yukarıda insan onuru kavramının uluslararası belgelerdeki yerine ilişkin açıklamalarımızda görüldüğü üzere, *human dignity*/*la dignité humaine* kavramı Türkçeye farklı şekillerde çevrilmeye çalışılmış, farklı sözleşme çevirilerinde *onur* kelimesi yerine *haysiyet, itibar, şeref* kelimelerine yer verilmiştir. Her üç kelime de Arapça kökenlidir. *Haysiyet* kelimesi Arapça'da *"yer veya neden belirten bağlaç, nerede, nasıl ki, bundan ötürü"* manalarına gelen Arapça *ḥayṯ* حيث kelimesinden türemiştir[25]. *"Geçer sayma, saygı gösterme"* anlamlarına gelen *itibar* kelimesi ise "geçti" anlamına gelen *ʿabara* عبر fiilinden türetilmiştir. Burada "geçti" anlamı "paranın bir yerde geçmesi"ndeki anlamda kullanılmıştır. "İtibaren" (sayarak) ve "itibarî" (saymaca, sanal) kelimeleri de aynı kökten gelmektedir.[26] Son olarak şeref kelimesi Arapça'daki "öne çıktı, yükseldi" anlamına gelen *şerefe* شرف fiilinden türemiştir[27].

Her üç kelimenin de "dignity" kelimesini karşılamadığı aşikârdır çünkü her üç kelime de dışsallığa vurgu yapmaktadır. Bu üç kelime de değeri başka şeylerle kıyaslayarak ifade etmektedir. Haysiyet, yer-zaman ve sebebe bağlılığı; itibar başkalarının gözünde geçerli ve saygın olmayı, şeref ise başka şeyler arasında öne çıkma ve yükselmeyi vurgulamaktadır. Nitekim *human dignity*/*la dignité humaine* kavramının Arapçası *كرامة الإنسان kerâmet el'insan*dır[28]; şeref, haysiyet ve itibar kelimelerine başvurulmamış, "kerem/keramet" kelimesine başvurulmuştur. "Yücelik" anlamına gelen *kerâmet* kelimesi, bilindiği üzere Türkçe'de de kullanılmakta ve aynı kökten gelen *kerem* ve *kerim* kelimeleri de benzer anlama gelmektedir. Bu kelimeler "yüceldi" anlamına gelen كرم kerume kelimesinden türemiştir. Dolayısıyla *human dignity* kavramının Arapçası "insanın yüceliği" şeklinde ifade edilebilecek şekilde, içselliğe vurgu yapan daha isabetli bir çeviridir. Aynı şekilde Türkçe'de de kullanılan Arapça kökenli *izzetinefis* kelimesi de "ruhun azizliği, yüceliği" anlamına gelmektedir. *"Yüceldi, güçlendi"* anlamına gelen *ʿazza* fiilinden türeyen *azîz* عزيز kelimesi "güçlü, değerli" anlamına gelmekte ve *dignity* kelimesini daha doğru bir şekilde karşılamaktadır.

Bu etimolojik bilgiler, şeref/haysiyet/itibar ile değer/yücelik/kutsallık arasındaki kavramsal ayrımı belirginleştirmektedir. Uluslararası belgelerde insan haklarına temel olarak gösterilen insan onuru *(human dignity)* kavramı, şüphesiz ki bu ayrımdan ikincisine denk düşmektedir. İnsanın değerini başkalarının gözünde, ahlaki olarak bazı davranışları yerine getirerek kazanmasına işaret eden *Şeref/honor* kelimesinin "insan onuru" kavramıyla ilgisi yoktur. İnsan onuru kavramı insanın içsel, başkalarının değerlendirmesine ihtiyaç duymadan kendiliğinden

[24] *Kuçuradi*, honor kelimesinin karşılığı olarak "şeref" kelimesini göstermiştir. Bkz.: İonna Kuçuradi, "İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları", Demokrasinin Garantisi İnsan Onuru ve İnsan Hakları, Ulrike Dufner (ed.), İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2008, ss. 78-80.

[25] https://www.nisanyansozluk.com/?k=haysiyet (14.05.2026).

[26] https://www.nisanyansozluk.com/?k=itibar (14.05.2026).

[27] https://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Feref (14.05.2026).

[28] Örneğin, Evrensel Bildirge'nin (Bkz.: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=arz 14.05.2026) ve 1993 Viyana Bildirisinin (Bkz.: https://www.ohchr.org/AR/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx 14.05.2026) Arapçasında bu ifade yer almaktadır.

sahip olduğu değeri ifade etmektedir. Çünkü insan hakları herkesin yalnızca insan olduğu için ve nerede (ve hatta ne zaman) yaşamış olursa olsun sahip olduğu haklardır. İnsan bu hakları doğuştan, sadece doğumla kazanır. Bu, insanın değerini toplumdaki yeriyle, yapıp ettikleriyle kazanmadığını gösterir. Sadece insan olmak değerli/yüce sayılmak için yeterlidir. Başka bir ifadeyle, insan kutsaldır. İnsan onuru "insanın yüceliğini", yani insanın kutsal bir varlık olduğunu vurgulamaktadır.

III. İNSANIN KUTSALLIĞI VE ÖZGÜR İRADE

Mark Twain, *"İnsan Nedir?"* isimli diyaloğunda insanın özgür irade kapasitesini sorgular. Bu diyalog, insanın bir makine olduğunu savunan yaşlı adam ile özgür irade sahibi olduğunu savunan genç adam arasında geçmektedir. *Twain*, düşüncelerini yaşlı adamın ağzından dile getirir:

> "İnsan beyni öyle yapılandırılmıştır ki, her ne olursa olsun hiçbir şey oluşturamaz. Ancak dışarıdan elde edilmiş malzemeyi kullanabilir. Sadece bir makinadır ve otomatik olarak çalışır, irade gücü ile değil. Kendi üzerinde hiçbir komutası yoktur, sahibi de onun üzerinde hiçbir komutaya sahip değildir."[29]

Ona göre, *"Tanrılardan başka hiç kimse, dışarıdan gelmeyen bir düşünceye asla sahip olmamıştır."*[30] Dolayısıyla Twain'e göre insan özgür irade sahibi bir varlık değildir. Bir tercih yapacağı zaman neyi seçeceğine ilişkin düşünce de ona dışarıdan gelir.

Aslında Twain burada, insanın özgür irade sahibi olduğunu kabul ettiğimizde, insanın tanrısal bir varlık olduğunu kabul etmemiz gerektiğini ima eder. Gerçekten de insanın her türlü nedensellik ilişkisinin zorlamasından kurtularak özgürce tercihlerde bulunduğunu söylemek, aslında insanın hiç yoktan düşünce yaratabildiğini söylemek anlamına gelir. Bu da bir anlamda, insanın tanrısal, yüce, kutsal bir varlık olduğunu söylemektir[31].

A. "BUKALEMUN İNSAN": EN YUKARIYA YA DA EN AŞAĞIYA

Dini metinlerde insanın kutsallığına işaret eden ifadelere rastlamak şaşırtıcı değildir. Bu ifadelerin temelinde özgür irade ile yaratma kapasitesi arasındaki, Twain'in işaret ettiği zorunlu bağlantı olduğu ileri sürülebilir. İnsan özgür iradeye sahipse bu, insanın bir nevi yaratıcı kapasiteye sahip olduğu anlamına gelir, o halde insan ile Tanrı arasında bağ kurulması gerekir.

Gerek Kur'an'da, gerekse Tevrat'ta, insan yaratılırken Tanrı tarafından ona ruh üflendiğinin ifade edilmesi[32] bu Tanrısal bağın göstergesi olarak görülebilir. Tevrat'taki *"Adem iyi ile kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu"*[33] ifadesi özgür irade ile insanın tanrısallığı arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Tevrat, *"Tanrı, 'kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım' dedi, 'Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün*

[29] Mark Twain, İnsan Nedir?, Esra Damla İpekçi (çev.), İstanbul: Dedalus, 2015 s. 20.
[30] Twain, İnsan Nedir?, s. 19
[31] İleride görüleceği üzere Kant da özgür iradenin bu metafizik yönünü kabul etmekte ve onun bir varsayım olduğunu ifade etmektedir. Bkz.: Immanuel Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, İonna Kuçuradi (çev.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2015, s. 68.
[32] Bkz.: Kur'an, Hicr (15), 28-29, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hicr-suresi-15/ayet-28/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026); Tevrat, Yaratılış, II, 7, https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/#yaratilis/2/ayet/7 (25.06.2026).
[33] Tevrat, Yaratılış, III, 22, https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/#yaratilis/3/ayet/22 (25.06.2026).

tümüne egemen olsun."[34] diyerek, insanın "Tanrı suretinde" yaratılan kutsal bir varlık olduğunu vurgulamaktadır. İslam'da, insan ile Allah arasındaki bağ insanın "Allah'ın halifesi"[35] olarak nitelendirilmesiyle kurulmuştur. Keza Kur'an'da insanın "şan ve şeref sahibi" olduğu ve yaratılanların birçoğundan üstün kılındığı açıkça belirtilmektedir[36].

Öte yandan dini metinlerde insana atfedilen bu kutsallığın şartsız olmadığı da dikkati çekmektedir. İnsan özgür iradesiyle ahlaken sorumluluk sahibidir fakat bu özgür irade onun ödüllendirilmesine de lanetlenmesine de yol açabilir. Başka bir ifadeyle, özgür irade sayesinde Tanrısal, yüce bir yönü olan insan Tanrı'nın emirlerine karşı geldiğinde bu yönünü kaybedebilir. İnsan en yüksek mertebeye çıkabildiği gibi, en aşağıya da inebilir[37].

İnsanın yaratılışına ilişkin dini/mitolojik hikayeler, insanın bu iki yana da gitmeye müsait doğasını vurgulamaktadır. Örneğin Tevrat'ın Yaratılış kitabında, "iyiyle kötüyü bilme ağacı"na ilişkin bir hikaye vardır. Adem ile karısı[38] Aden bahçesinde utanç nedir bilmeden, emek sarf etmeden yaşarken, yılanın tahrikiyle bu yasaklı ağacın meyvesinden yemişler ve iyiyle kötüyü bilmeye başlamışlardır. Bunun üzerine çıplak olduklarını fark ederek utanmışlar; Rab onları bahçeden kovduğu için de emek harcamadan hayatta kalamayacak şekilde lanetlenmişlerdir.[39] Hikayede iyiyle kötüyü bilme, Tanrı'nın buyruğuna karşı gelerek mümkün olduğu için, beraberinde ahlaki sorumluluğu ve Tanrı'nın bahçesinden kovulmayı getirmiştir.

İslam'da da benzer bir hikaye vardır. Kur'an'ın A'raf suresinde, Allah yeryüzünde bir "halife", yani bir vekil yaratacağını söyler ve Melekler ile İblis'e, Adem'e secde etmeleri, yani saygı göstermeleri emrini verir. Aslı cin olan İblis ise secde etmeyi reddeder ve cezalandırılır. İblis, yani Şeytan insanları doğru yoldan saptırmak için Allah'tan izin ister ve Allah bu izni verir. Bunun üzerine cennette dilediği gibi yiyip içen Adem ve eşi, Şeytan tarafından aldatılarak yasaklanmış olan ağaçtan yiyince cennetten kovulurlar. Ademoğulları Allah'ın yolundan gitmekle şeytanın hilelerine uymak arasında kıyamete dek imtihan olacaklardır.[40]

İki hikayede de Tanrı'nın yasaklarına karşı gelme, cennetten kovulmayı yani kutsallığın/Tanrısallığın yitirilmesini beraberinde getirmektedir. Keza Kur'an'daki hikayede İblis, özgür iradenin kişiyi en yükseğe ya da en alçağa götürebilmesiyle ilgili imalar içerir. Melek olmadığı halde meleklerle beraber olabilmesi, onun özgür iradesiyle doğru yolu bulmasından kaynaklanmıştır. Sonuçta yine özgür iradesiyle Allah'ın emrine karşı gelince Allah tarafından

[34] Yaratılış, I, 26, https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/#yaratilis/1/ayet/26 (25.06.2026).
[35] Kur'an, Bakara (2), 30, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-30/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).
[36] Kur'an, İsra (17), 70: *"Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık."* Ayette insanın en üstün olarak değil de, "birçoğundan üstün" olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir, bkz.: https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/isra-suresi-17/ayet-70/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).
[37] Kur'an'daki şu ifade bu durumu çok net bir biçimde ifade etmektedir: "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik." Kur'an, Tin (95), 4-5, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/duha-suresi-93/ayet-4/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).
[38] Metinde "Adem ile Havva" değil, "Adem ile karısı" ifadesi yer almaktadır. Bir sonraki dipnottaki kaynağa bkz.
[39] Tevrat, Yaratılış 2, 3, https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/#yaratilis/2 (25.06.2026).
[40] Kur'an, A'raf (7), 11-24, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).

cezalandırılmış varlıkların en aşağısı konumuna gelmiştir. Allah, insanları da ona uyup uymamak konusunda serbest bırakmıştır. Ancak, İblis ile beraber olanlar onunla birlikte cehennemde cezalandırılacaklardır[41].

Benzer şekilde, Yunan mitolojisini incelediğimizde insanın akıllı yönünün lanetlenmeyi beraberinde getirebileceğine ilişkin başka bir hikaye ile karşılaşırız. *Hesiodos*'un *İşler ve Günler*'inde şöyle bir hikaye vardır:

> "Tanrılar yer altına gizlemiş besinleri./Yoksa insan bir gün çalışıp rızkını sağlar./Sonra bir yıl sırt üstü yatardı./Asar bırakırdı sabanını ocak başında,/Çözerdi çiftini çubuğunu, öküzlerini./Zeus kızınca Prometheus'a,/Kendisini aldatan o sivri akıllıya,/Sakladı varını yoğunu insanlardan,/O gün bugündür dertlere boğdu insan oğlunu,/Zeus gizledi ateşini insanlardan./Ama İapetos'un güçlü oğlu Prometheus/Çaldı Zeus'un ateşini insanlar için,/Sakladı onu narthex kamışının içinde./Kızdı bulut devşiren Zeus, dedi ki ona:/'İapetos oğlu, sivri akıllı kişi,/Seviniyorsun ateşi çaldın, beni aldattın diye,/Ama bil ki dert açtın kendi başına da:/Çaldığın ateşe karşılık bir bela,/Öyle bir bela salacağım ki insanların başına,/Sevmeye okşamaya doyamayacaklar bu belayı.'"[42]

Zeus'un insanların başına saldığı bu bela Pandora, yani kadındır: *"Eskiden insanoğlu bu dünyada/Dertlerden, kaygılardan uzak yaşardı,/Bilmezdi ölüm getiren hastalıkları,/Pandora açınca kutunun kapağını,/Dağıttı insanlara acıları dertleri./Bir tek umut kaldı dışarı çıkmadık/Kapağı açılan dert kutusundan"*[43] Bu hikayede ateş, aklı temsil etmektedir ve akıl bir yandan insanların doğaya üstünlük kurarak rızkını temin etmesini sağlamakta, bir yandan da onu Tanrıları inkar eden, bu yüzden de Pandora ile lanetlenen bir varlık konumuna getirmektedir[44].

Örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak bütün din ve mitolojileri incelemek bu çalışmanın kapsamını aşar. Bu hikayelerde dikkati çeken ortak nokta, aklın lanetlenmeyi ve tanrıların gazabına uğramayı beraberinde getirmesidir. Akıl, Tevrat'taki hikayede Aden'den kovulmayı ve emek ile lanetlenmeyi getirmiş; Kur'an'daki hikayede İblis'in ve ona uyanların Cehennem ile cezalandırılmasına sebep olmuş; Yunan Mitolojisinde ise Zeus'un hışmına ve Pandorayı insanın başına bela etmesine yol açmıştır. Akıl ve özgür irade sahibi olmakla yüce bir varlık olan insan, tercihini Tanrılara karşı gelmekten yana kullandığında bu yüceliğini kaybetmektedir.

Felsefe tarihinde örneğine sık rastlanan bu düşünce tarzının en önemli temsilcisi Rönesans'ın ve hümanizmin önemli isimlerinden *Pico Della Mirandola*'dır. *"İnsanın Değeri Üzerine Söylev (De Hominis Dignitate / Oration on th Dignity of Man)"* isimli küçük kitabında Pico, insanı bukalemuna benzetir. Bunun sebebi, özgür irade sahibi olan insanın farklı varlıklara dönüşebilmesidir: *"İnsana yaradılış anında bütün olanaklara gebe tohumlar, yaşamın bütün biçimlerinin tohumları bağışlanmıştır. Bu tohumlar onlara bakan insanlarda gelişip meyve*

[41] Kur'an, Sad (38), 85, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/sad-suresi-38/ayet-85/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).

[42] Hesiodos, Theogonia & İşler ve Günler, Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 51. Prometheus'un çamur ve sudan insanı yaratıp ona ateş vermesine ilişkin, efsanenin daha yeni versiyonu için bkz.: Apollodoros, Bibliotheka: Yunan Mitolojisi. George Frazer (ed.), Nur Nirven (çev.), İstanbul: Pinhan, 2017, ss. 93-94

[43] Hesiodos, Theogonia & İşler ve Günler, s. 52.

[44] Şefik Can, Klasik Yunan Mitolojisi, Ankara: Ötüken, 2011, ss. 30-31.

verecektir."[45] Kendisini midesine adayan, yerde sürünen biri, bir insan değil, bitkidir. Duyularının baştan çıkaran dileklerinin kölesi olan biri, insan değil hayvandır. Her şeyi aklın kurallarına göre yargılayıp ayırt eden bir filozof, yersel değil göksel bir varlıktır. Bedenine aldırmayan, tamamen aklının iç odasına çekilmiş katıksız bir düşünür ise, insan etine bürünmüş tanrısal bir varlıktır.[46] Dolayısıyla bunlardan hangisi olabileceği, tamamen insanın özgür iradesine kalmıştır.

Pico da insanın özgür irade sahibi bir varlık olmasını bir hikaye ile anlatır. Tanrı evreni ve göksel-yersel bütün varlıkları yarattıktan sonra, *"böyle büyük bir başarının anlamını kavrayabilecek, onun güzelliğini sevecek, genişliği karşısında şaşkına dönecek bir yaratığın olmasını"* diler[47]. Bunu yapması için insanı yaratacaktır ama dünyanın her tarafı dolmuş, bütün özellikler diğer varlıklara dağıtılmıştır. Sonunda Tanrı insana bütün varlıkların sahip oldukları özelliklerden pay verir, onu *"dünyanın ortasına"* yerleştirir ve insana, yani *"bu belirlenmemiş imgeye"* şöyle söyler:

> "Ey adam! Sana ne hazır bir yüz ne de özgün, doğuştan gelen bir özellik verdik, ta ki kendi yerini, biçimini, yeteneklerini kendin seçesin, onları kendi yargın, kendi kararın ile edinebilesin. Bütün öteki yaratıkların doğası bizim koyduğumuz yasalarla belirlenip sınırlanmıştır. Oysa senin önünde böyle sınırlamalar yok, kendi yüzünün çizgilerini sana koruma görevini verdiğimiz özgür isteğinle çizebilirsin. Seni dünyanın tam ortasına koyduk, baktığın yerden dünyadaki her şeyi daha kolay görebilesin diye. Seni ne yersel ne göksel, ne ölümlü ne ölümsüz olarak yarattık; özgür, olağandışı bir yontucu gibi kendini, kendi seçiminle biçimleyebilesin diye. Aşağıya, yaşamın kaba biçimlerine inmek de tanrısal yaşam sürenlerin düzenine çıkmak da senin elinde."[48]

Pico'ya göre, insanın dünyadaki en mucizevi varlık olmasının, melekleri bile aşan "koşulsuz bir saygıyı hak etmesinin sebebi" budur[49]. Hayvanlar her zaman sahip olacaklarını doğdukları andan başlayarak kendileriyle birlikte getirir. En yüce tinsel varlıklar (örneğin melekler) ise yaratılır yaratılmaz kendilerinin olan değişmez bir varlık tarzına yerleşir.[50] Dolayısıyla bu varlıklar yaratılışlarındaki belirlenimleri hiçbir zaman aşamazlar. İnsan ise özgür iradesi sebebiyle belirsizdir. Ne olacağına kendi karar verir. "Öyleyse" diye sorar Pico, "bu bukalemunumuza kim huşu ile ya da en azından öteki varlıklardan daha büyük bir saygı ile bakmaz?"[51]

Öte yandan Pico, insanı tamamen misyonsuz bırakmaz. İnsanın her istediği şeye dönüşebiliyor olması; başıboş, amaçsız, hayvanca bir yaşam sürmesini meşrulaştırmaz:

> "-Seçtiğimiz şey olabilecek koşulda doğduğumuzdan- her şeyden önce, değerini bilmediğimiz yüksek bir durum içinde doğan bize, hiçbir zaman, bu koşulu bırakıp hayvanların ya da anlayışsız yük hayvanlarının düzeyine düşmemiz söylenmedi. (…) Biz en hoşgörülü babanın cömertliğini kötüye kullanarak özgür seçimi yoldan çıkaramayız."[52]

[45] Pico della Mirandola, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, Bursa: Biblos, 2013, ss. 22-23.
[46] Pico, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, ss. 28-29.
[47] Pico, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, ss. 17-18.
[48] Pico, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, s. 20.
[49] Pico, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, s. 17.
[50] Pico, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, s. 22.
[51] Pico, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, ss. 24-25.
[52] Pico, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, s. 29

Yani Pico'ya göre, insan tutkularının gemi azıya almasına engel olmalıdır. Böylece düşünce ve diyalektik yoluyla meleklerin seviyesini de aşıp Tanrı'yla bir olmaya çalışmalıdır.[53]

Floransa'daki Platon akademisinin üyelerinden olan Pico'nun bu düşüncelerinin izini Platon'da bulmak mümkündür[54]. Platon'a göre insanın içinde üç yan vardır. Bu yanlardan biri, diğerlerini yöneten, hesaplayan, düşünen akıl; diğeri yiğitlik için mücadele eden kızgın ve azgın öfke; sonuncusu ise zevk almak isteyen, acıkan, susayan, coşan arzudur[55]. Doğruluk, yani adalet ise, bu üç yanın her birinin kendi işini yapmasıdır[56]. Bu yüzden, öfke ve arzunun yönetimi ele geçirmesi engellenmelidir. Akıl ölçülü olduğuna göre insanın içinde "olup biten her şeyi kollayıp yönetmek ona düşer".[57]

Timaios adlı diyaloğunda ise Platon insanın içindeki bu üç yanı, vücudun içine yerleştirilmiş ruhun farklı kısımlarına benzetir. Ölümsüz ruh aklı, ölümlü ruh ise öfke ve arzuyu ifade eder[58]. İnsan, ruhunun düşünen kısmını kullanırsa kemale ermiş bir hayat sürer, fakat tutku ve arzuların hükmettiği insanın diğer canlılardan bir farkı yoktur[59]:

> "Üzerimizde en çok nufuzu olan ruh çeşidimize gelince, onun hakkında da şöyle düşünmek lazımdır: Tanrı onu her birimize yüce bir hak gibi vermiştir; o vücudumuzun tepesinde birleşmiş olduğunu söylediğimiz, bizi yer yüzünden göklerdeki soydaşlarımıza doğru yükselten ilkedir. Çünkü biz toprağın değil, göğün bitkisiyiz, bunu açıkça söyliyebiliriz. Tanrı başımızla kökümüzü, ruhun önce meydana getirildiği yere asmış, böylece bütün vücudumuzu göğe doğru yükseltmiştir. Onun için, bir insan kendini tamamiyle tutkularına, isteklerine verir, bütün güciyle onları doyurmağa uğraşırsa bütün düşünceleri ister istemez ölümlü olur, kendisinde, mümkün olduğu kadar, ölümlü taraftan başka bir şey kalmaz, çünkü yalnız o tarafını geliştirmiştir."[60]

Platon, insanın diğer varlıklardan farkını ölümsüz ruhunda bulmaktadır. Herkes içindeki insanlığı yüceltmek için Tanrısal ve bilge bir varlığın buyruğu altına girmelidir. "Yerlerin değil göğün bitkisi olan" insan tutkularını bırakıp aklının yardımıyla ölümsüzlüğe ulaşmalıdır. Platon'un insan için belirlediği hedef budur. Akıl yoluyla Tanrısal bir varlığın buyruğuna

---

[53] Pico, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, s. 34.

[54] Pier Cesare Bori, "The Historical and Biographical Background of the Oration" Oration on the Dignity of Man: A New Translation and Commentary, Francesco Borghesi, Michael Papio, Massimo Riva (ed.). USA: Cambridge, 2012, s. 27.

[55] Platon, Devlet, Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, ss. 140-42, §§439d-441a.

[56] Platon, Devlet, s. 143, § 441e.

[57] Platon, Devlet, s. 143, § 441e. Çocuklar ve hayvanlar doğar doğmaz azgın bir canlılık içindedirler. Bir başka deyişle içlerinde öfkelenen ve mücadele eden yan vardır ancak "iyiyle kötüyü ayırt eden akıl" onlarda bulunmaz.

[58] İnsan yaratılırken ölümsüz ruhunun etrafında bir vücut oluşturulmuştur. Daha sonra bu vücuda ayrıca başka bir ruh, kendisinde korkunç kaçınılmaz tutkular taşıyan ölümlü bir ruh daha eklenmiştir. Ölümsüz ruh insanın başına, ölümlü ruh ise göğse yerleştirilmiştir. Arada yer alan boyun ise bu iki ruhun arasına sınır çizmektedir. Ölümsüz ruhun da bir kısmı özü bakımından daha iyi bir kısmı daha kötüdür ve bu iki kısmı ayırmak için diyafram yaratılmıştır. Ruhun yeme içme ve vücudun ihtiyaç gösterdiği diğer şeyleri arzulayan kısmı karın bölgesine, öfke, kızgınlık ve cesaret isteyen yiğitlikleri arzulayan kısım ise kalbe konmuştur. Bkz.: Eflatun, Timaios, Erol Güney, Lütfi Ay (çev.), İstanbul: MEB, 1989, ss. 98 vd., §§ 69c vd.

[59] Platonun, kara hayvanlarının (uçan hayvanlar göksel varlıklar olduğu için saf varlıklardır) yalnızca ölümlü ruhun tahakkümünde yaşayan ve düşünen ruhu hiç kullanmayan insanların dünyaya ikinci kez gelmeleri suretiyle yaratıldığını ifade etmesi de bu düşünceyi desteklemektedir. (Eflatun, Timaios, s. 138, § 91e.)

[60] Eflatun, Timaios, ss. 134-35, §§ 90a-c. Orijinal ifadeye dokunmak istemediğim için imla hataları düzeltmedim.

girmek insanın amacıdır. Platon'un bu ifadeleri, Pico'nun akıl ve diyalektik yoluyla Tanrı'da bir olmak ifadelerini çağrıştırmaktadır.[61]

Benzer şekilde, Aristoteles de beden ve ruh ayrımı yaparak[62] insanın mutlu olmak için "ruhun akla uygun etkinliği ve eylemleri"nin gerekli olduğunu ifade etmiştir[63]. Aritoteles'e göre ruhun akıldan yoksun ve akıllı olmak üzere iki yanı vardır. Beslenip büyümenin nedeni olan akıldan yoksun yan bitkilerle ortaktır. Hatta bu tür ruh beslenen bütün canlılarda bulunur.[64] Akıldan yoksun olan yanın insani erdemde payı yoktur, ruhun akıl sahibi yanı övülür çünkü o doğru bir şekilde iyi şeyleri teşvik eder.[65]

Aristoteles, Politika kitabının ilk cümlelerinde, *"tüm insanların eylemlerinde iyi denilen şeyi yapmaya"* çalışmalarından bahseder[66]. Ona göre, *"insan ve diğer hayvanlar arasındaki en büyük fark da insanların doğru ve yanlışı, iyi ve kötüyü ayırt edebilmeleridir."*[67] Öte yandan bu yeti insanı kendiliğinden değerli yapmaz: *"İnsan gelişimini tam olarak tamamladığında diğer hayvanların en iyisi olur, yasalara uymadığı zaman ise en kötüsüdür."*[68] Aristoteles'e göre doğal köleliğin de kaynağı budur. Akıl yöneten, beden yönetilendir. Kölelerde bu ilişki tam tersine çevrilmiştir. Ona göre, akıl yetisi az da olsa bulunmakla birlikte bunun iradesine sahip olmayanlara doğal köle denir.[69]

Cicero ise akıl yetisinin tüm insanlarda ortak olduğunu savunur. Ona göre "gördüğü eğitim değişebilirse de öğrenme yetisi herkeste aynıdır"[70]. "İnsanlar gibi birbirine benzeyen ve aynı olan hiçbir şey yoktur" der Cicero, "dolayısıyla, insanın tanımı neyse, bu herkes için geçerli olmalıdır."[71] Bu tanımın kilit noktası ise akıldır. Cicero, "İnsan aklın yoldaşıdır" diyerek

[61] Platon, insanı tanrısal bir varlık haline getirebilecek yönünün aklı olduğunu vurgulasa da akıl kapasitesinin tüm insanlarda eşit olduğunu kabul etmez. Ona göre, insanlarda var olduğunu düşündüğü üç yan açısından insanlar eşit yaratılmamıştır. Örneğin Platon'a göre yalnız elleri ve ayaklarıyla çalışabilen işçilerin akıl yönü zayıftır, içindeki hayvanları dizginleyemez, tersine onlara baş eğer (Platon, Devlet, s. 331, § 590c). Bu yüzden onlar akıl yönü gelişmiş olanların, yani filozofların yönetimi altına girmelidir: "Biz herkes için Tanrısal ve bilge bir varlığın buyruğu altına girmenin çok daha karlı olduğuna inanıyoruz; bu varlık ister kendi içimizde olsun –en iyisi bu tabii-, ister dışarıdan yönetsin bizi. Böylelikle hep aynı düzen içinde yaşar, birbirimizin mümkün olduğu kadar benzeri ve dostu oluruz." (Platon, Devlet, s. 331, § 590d.)

[62] *"İyiler üç kısma ayrılmış olduklarına ve bazılarına dış iyiler, bazılarına ruhla ve bedenle ilgili iyiler dendiğine göre, ruhla ilgili olanlara en başta ve tam anlamda iyiler diyoruz"* Bkz.: Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 12.

[63] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 11.

[64] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 21.

[65] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 22.

[66] Aristoteles, Politika, Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say, 2015 s. 23.

[67] Aristoteles, Politika, s. 27.

[68] Aristoteles, Politika, s. 27.

[69] Aristoteles, Politika, s. ss. 30-31. Aristoteles akıl yetisinin az olmasından kaynaklanan "doğal" köleliği kabul etmekle birlikte, savaş esirlerinin köleleştirilmesi gibi sonradan ortaya çıkan "yasalardan kaynaklanan" köleliği adaletsiz buluyordu (Aristoteles, Politika, ss. 32-33.).

[70] Cicero, Yasalar Üzerine. Çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 16, § I/30. Cicero, akıl yetisinin tüm insanlarda eşit olduğunu düşündüğü için doğal kölelik kavramını reddeder. Ona göre köleliğin kaynağı savaştır. Savaşı kazanan taraf kaybedenleri öldürme hakkına sahip olduğuna göre, köleleştirme hakkına da evleviyetle sahiptir. Bkz.: Özlem Söğütlü Erişgin, "Roma Hukukunda Hamile Kadın Kölenin Çocuğunun (Partus Ancıllae) Hukuksal Yazgısı Hakkında". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 61(4), 2012, s. 1410 (Oğuzoğlu, C. (1959). Roma Hukuku, Ankara: Yeni Desen Matbaası, s. 55'ten naklen).

[71] Cicero, Yasalar Üzerine. s. 16, § I/29. Cicero, insanlar arasında ortak bir duygudaşlık olduğunu ileri sürmüştür (Cicero, Yükümlülükler Üzerine, Cengiz C. Çevik (çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 121, §

insanı akılla tanımlar[72]. Akıl, insanı diğer canlılardan ayıran ve üstün kılan niteliğidir: "İnsan dediğimiz canlı en yüce tanrı tarafından seçkin bir statüde yaratılmıştır; tüm canlı türleri ve çeşitleri içinde sadece insan akıl ve düşünce taşır, diğer her şey bundan yoksundur."[73] Bütün insanlarda ortak olan şey akıl yetisidir ve bu yeti bize "vahşi hayvanlar karşısında bir yücelik" bahşeder[74].

Öte yandan, Cicero'ya göre, kişinin yücelmek gibi bir derdi olmadığında ve hazlara karşı aşırı duyarlı olduğunda, hayvan türünde olmasa bile hayvanların düzeyine düşebilir. Çünkü bazıları özde değil, ismen insandır.[75] Dolayısıyla bedensel hazlar insanın yüceliği için yeterince değerli değildir. İnsan doğasının ne kadar üstün ve onurlu olduğunu akılda tutarsak, hazlarla dolu şekilde yaşamanın ne kadar yanlış; ölçülü, dosdoğru ve iradeli yaşamanın ne kadar doğru olduğunu anlarız.[76]

Görüldüğü üzere Cicero'da Platon ve Aristoteles'te görülene benzer yöneten akıl yönetilen arzu ayrımı vardır. Nitekim Yükümlülükler Üzerine eserinde ruhun gücü ve doğasının akıl ve arzu olmak üzere iki kısımdan oluştuğunu, aklın yönlendirip arzunun buna itaat ettiğini açıkça ifade etmiştir[77]. Ona göre "güdünün akla boyun eğmesi" erdemdir[78] ve girişilen her eylemde dikkat edilmesi gereken en önemli hususdur[79].

Benzer temalar Hıristiyan düşünürler tarafından da ifade edilir[80]. Yukarıda değinildiği üzere Hıristiyanlık, insanın kutsallığı açısından Tevrat'ın Yaratılış kitabındaki insanın Tanrı suretinde yaratılması inancını esas alır. Augustinus da bunu esas alarak insana "bahşedilen onurlu mevki"yi vurgular. İnsanın bu onurlu mevkiye sahip olmasının sebebi ise anlama yetisidir. Çünkü ancak anlama yetisi ile Tanrı'nın ruhunun gerçekleri algılanır. Dolayısıyla insan,

III/28). Başka bir yerde de "insan soyunun bütün olarak bir topluluk olduğu"ndan bahseder (Cicero, Yasalar Üzerine. s. 17, § I/32). Bu, Stoa felsefesinin de etkisiyle, Cicero'nun evrensel bir insan anlayışına sahip olduğuna işaret etmektedir. Bir taraftan da Roma'nın dünya hakimiyeti düşüncesini yansıttığı söylenebilir.

[72] Cicero, Yükümlülükler Üzerine. s. 8, § I/11.

[73] Cicero, Yasalar Üzerine. s. 13, § I/22. Benzer ifadeler: Cicero, Yükümlülükler Üzerine. s. 47, § I/105.

[74] Cicero, Yükümlülükler Üzerine. s. 47, § I/107. Cicero'ya göre insanla Tanrı bir akıl birlikteliği içindedir. Çünkü her şeyden iyi ve kutsal olan akıl yalnızca insanda ve Tanrıda vardır. Tanrı ile insan akılda ortak olduğundan yoldaş olarak düşünülmelidir. (Cicero, Yasalar Üzerine. s. 13, § I-23). Tüm türler arasında insan dışında hiçbir canlıda tanrı kavramı bulunmaz. Ne kadar vahşi olsa bile tüm insan toplulukları bir tanrısı olduğunu düşünür. Cicero'ya göre "[b]uradan çıkan sonuç şudur: İnsan tanrıyı, onun kendisinin kökeni olduğunu hatırladıkça tanır." (Cicero, Yasalar Üzerine, s. 14, §§ I/24-25) Cicero'nun bu düşünceleri, Pico'da olduğu gibi, Platon'un akıl yoluyla Tanrısal varlığa ulaşmak ve ölümsüz ruh temalarını akla getiriyor.

[75] Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*. s. 47, § I/105.

[76] Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*. s. 47, § I/106.

[77] Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*. s. 45, § I/101.

[78] Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*. s. 77, § II/18.

[79] Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*. s. 61, § I/141.

[80] Örneğin Augustinus'un şu ifadelerine bkz.: *"[S]enin suretinde ve sana benzer yaratıldığı için de, yani akıl ve anlayış yetisine sahip olduğu için de akıl yoksunu tüm hayvanlardan üstün kılınan insanı; ve insanın ruhunda iki öğenin olduğunu, bunlardan birinin karar verebildiği için hakimiyet gücüne sahip olduğunu, diğerinin ise boyun eğen ve itaat eden bir öğe olduğunu…"* Devamında Augustinus *"doğal dürtülerin doğru eylemlerde bulunması için aklın çıkarım yetisine ve kıvraklığına tabi olması"*nı kadının erkeğe tabi olmasına benzetir. Bkz.: Augustinus, İtiraflar. Çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı, 2010, s. 493.

Tanrı'nın hayırlı işlerini gerçekleştirmek için Tanrının suretinde, yani onurlu bir mevkide yaratılmıştır.[81]

Aquinas insanın akıl yoluyla dürtülerine hakim olamaması durumunda kutsallığını (dignity) yitireceğini ifade eder. Ona göre hayvanlar doğanın yasalarına (law of nature) tabi bir şekilde hareket ederken, insan ise aklın yasalarına (law of reason) tabidir. İnsan ilk yaratıldığında sadece aklıyla hareket ediyor, dürtülerin gizlice onu yönlendirmesine akıl izin vermiyordu. Ancak Adem Tanrı'dan uzaklaşınca dürtü ve arzularının yönlendirmelerine açık bir hale gelecek seviyeye düştü. Bu durum insanlar akıldan uzaklaştığında da olur. Akıldan uzaklaşan insan dürtülerinin yönlendirmesiyle hareket eden hayvanlara benzer.[82]

Görüldüğü üzere Pico'daki "bukalemun insan" benzetmesi, değinilen diğer düşünürler açısından da geçerlidir: İnsan, aklı ve özgür iradesi sebebiyle kutsal bir varlıktır. Ancak aklını kullanmayıp "bedenine" ya da "ruhun akılsız kısmına" teslim olanlar kutsallığını yitirir, hayvanların seviyesine düşer. İnsan, dünyaya amaçsızca gelmemiştir, akıl yoluyla ortaklığa sahip olduğu Tanrı ile birleşmek için gelmiştir.

Dolayısıyla insanın bizzat kendisi *amaç* olarak mutlak bir değer taşımaz. İnsan var olan bir takım *amaç*lara ulaşması gereken bir varlıktır. Başka bir ifade ile insan "yasa koyucu" değildir, konmuş bazı yasalara tabi olan ve ona verilen özgür irade/akılla uyması gerekendir. İnsanın yasa koyucu olarak nitelenmesi için Kant'ı beklemek gerekecektir.[83]

B. "YASA KOYUCU İNSAN": KANT

Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi'nde *Kant*, ahlaklılığın en yüksek ilkesini araştırır[84]. Ona göre, *"bir yasa ahlak yasası olarak geçerli olacaksa, yani bir yükümlülük nedeni olacaksa, mutlak zorunluluk taşımalıdır."* Bu sebeple ahlak yasası, insanın doğal yapısına ya da içinde bulunduğu dünyanın koşullarına göre belirlenmez; *a priori* olarak doğrudan doğruya saf akıldan çıkarılmalıdır. Deneysel olan bir buyruk pratik kural adını alabilirse de ahlak yasası olarak isimlendirilemez. Temelini saf akılda bulmayan ve deneysel nedenlere dayanan hiçbir yasa ahlak yasası değildir.[85]

---

[81] Augustinus, 2010 [~397], s. 478.

[82] Aquinas, On Law, Morality and Politics, Richard J. Regan, (çev.) William P. Baumgarth ve Richard J. Regan (ed.). United States of America: Hackett Publishing, 2002 [1485], s. 25 (Summa Theologica, First Part of the Second Part, Question 91, Article 6).

[83] "Çağdaş felsefede saygı kavramına duyulan ilgi, büyük ölçüde *kişilere saygı* düşüncesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna göre, bütün insanlar sırf insan olmaları nedeniyle saygıyı hak eder. Bu yaklaşımın şekillenmesinde, 18. yüzyıl Alman filozofu Immanuel Kant'ın büyük etkisi vardır. Kant, ahlaki bakımdan en temel saygının yalnızca kişilere ve onların kendi özerk akıllarıyla koydukları ahlak yasasına gösterilmesi gerektiğini savunur. Kant'tan önce şeref, itibar ve çıkara dayalı saygı ahlak ve siyaset kuramlarında önemli bir yer tutsa da, kişilere – kişinin kendisi de dâhil olmak üzere – saygı duyulması gerekliliğini ahlak teorisinin tam merkezine yerleştiren ilk büyük Batılı filozof Kant olmuştur. İnsanların, kendinde amaç olan ve mutlak bir onura sahip varlıklar oldukları, bu nedenle her zaman saygı görmeleri gerektiği yönündeki ısrarı ise, modern hümanizmin ve siyasal liberalizmin temel ideallerinden biri hâline gelmiştir." (Robin S. Dillon, "Respect", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2022 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/respect/ (26.06.2026).

[84] Immanuel Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, İonna Kuçuradi (çev.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2015, s. 7.

[85] Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 4.

Dolayısıyla saf akıldan çıkarılan ahlak yasası haricinde, kişinin eylemlerine amaç olarak belirlediği her şey görelidir[86]. Kant, insanın elinden önceden belirlenmiş her türlü amacı almıştır. Çünkü Kant'a göre iyi olarak adlandırılan şeylerin hepsi araç-iyidir[87]. Zenginlik, güçlülük, zeka, cesaret, kararlılık gibi kendi başına iyi olarak nitelendirilen şeylerin hiçbiri aslında iyi bir isteme/irade/niyet olmadan iyi olamazlar. Bu yüzden Kant'a göre kendiliğinden ve kayıtsız şartsız iyi olan tek şey, "iyi bir isteme"dir *(guter Wille/good will)*. Bu durumda kişinin eylemlerinin ahlaki amacı olarak kabul edebileceği her şey rastlantısal hale gelmiş olur ve ahlaki olmaktan uzaklaşır. Öyleyse, ödeve uygunluktan başka bir amaç taşımayan[88] bir eylem nasıl tespit edilecek, yani iyi bir istemenin sağlanıp sağlanmadığı nasıl belirlenecektir?

İstemenin elinden her türlü güdü, eğilim, fayda ve önceden belirlenmiş amaç alındığından, herkes eylemde bulunurken şu genel-biçimsel yasaya göre hareket etmelidir: *"Ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime[89] göre eylemde bulun"*. Bu "genel ödev buyruğu" şöyle de dile getirilebilir: *"eylemin maksimi sanki senin istemenle* ***genel bir doğa yasası*** *olacakmış gibi eylemde bulun."*[90] Eylemin maksiminin genel bir yasa olmasını isteyebilmek gerekir. Bu, eylemin ahlaki yargılamasının kuralıdır. Bazı eylemler öyle bir özellik gösterir ki, maksimleri, çelişkiye düşmeden, genel bir doğa yasası olarak düşünülemez bile.[91]

İnsanlar davranışlarında yalnızca yukarıdaki ilkeye göre hareket edeceklerine göre, Kant bütün insanları "genel yasa koyucu" haline getirmiştir[92]. İnsan yasa koyucu olduğu için,

[86] Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 45.

[87] Kant'a göre buyruklar koşullu ve kesin olmak üzere ikiye ayrılır. Koşullu buyruklar, insanın ulaşmak istediği başka bir şeyin aracı olan eylemi zorunlu tutar. Kesin buyruk ise eylemi kendisi için, başka herhangi bir amaçla ilgili kılmadan zorunlu tutar (Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 30). Bu ayrımdan yola çıkarak iyileri de araç iyi-amaç iyi olarak ayırabiliriz.

[88] Kant deontolojik ahlak anlayışına sahiptir. Yani, ona göre bir eylemi ahlaki yapan şey, yasaya uygunluk saikiyle yapılmış olmasıdır. Bir eylemin yasaya uygun olması yetmez, aynı zamanda yalnızca yasaya uyma amacıyla yapılmış olması gerekir. Dolayısıyla ahlaki eylem yasaya *uygun* eylem değil, yasa *sebebiyle* yapılan eylemdir. (Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, ss. 12 vd.)

[89] Maksim, istemenin ya da eylemde bulunmanın öznel ilkesidir. Nesnel ilke ise akıl arzulara tamamen egemen olsaydı, bütün akıl sahibi varlıklar için öznel olarak da iş görecek ilkedir. (Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 16/dn.1, s. 37/dn.1.).

[90] Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 39. Vurgu kaynak esere ait. Benzer ifade başka bir yerde de geçmektedir. Bkz.: Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 17.

[91] Kant'ın verdiği örneklerden biri şudur: Paraya sıkışmış bir adam, ödeyemeyeceğini bildiği halde, benlik sevgisinin etkisiyle, bir süre sonra ödeyeceğim diye yalan söyleyerek borç isteyebilir mi? Bu durumdaki kişi "ben sevgisinin küstahlığını genel bir yasaya dönüştürür" ve şu soruyu sorar: "maksimim genel bir yasa olsaydı nasıl olurdu?" Burada kişi hemen görür ki bu maksim hiçbir zaman genel bir yasa olarak geçerli olamaz ve kendi kendisiyle uyuşamaz, kendiyle zorunlu olarak çelişir. *"Zor durumda olduğunu düşünen herkes, tutmama niyetiyle kafasına eseni yapmağa söz verebilir"* gibi yasanın genelliği, söz vermeyi olanaksız kılar ve söz vermenin amacını ortadan kaldırırdı, çünkü kimse başkalarının verdiği sözlere inanmaz, bu tür söylenenlere güler geçerdi. Dolayısıyla ortada söz verme diye bir şey kalmayacağından "tutmama niyetiyle söz vermek"ten de bahsetmek mümkün olmazdı. Yani eylemin genel bir yasa olmasını istediğimde, böyle bir yasa kendi içinde çeliştiği ve doğa olarak var olamayacağı için böyle bir genel yasayı istemem mantık olarak mümkün değildir. Sonuç olarak zor durumda olduğum için tutmayacağımı bile bile söz vermem ahlaka aykırı bir eylemdir. Bkz.: Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 39.

[92] *Şimdi arkaya dönüp, ahlaklılığın ilkesini bulmak için bugüne dek gösterilen bütün çabalara bakarsak, hepsinin neden boşa gittiğine şaşmamalı. Ödevleri aracılığıyla insan, yasalara bağlı görüldü, ama onun ancak kendi koyduğu, buna rağmen genel olan yasalara bağlı olduğu ve ancak kendi istemesine —ama doğanın amacına göre genel yasa koyucu olan istemesine— uygun eylemde bulunmak zorunda olduğu akla gelmedi* (Vurgular kaynak esere ait; Kant, Ahlak

yalnızca yukarıdaki ilkeye göre akıldan çıkarılmış yasalara uymalıdır. Bu sebeple, başkalarının buyrukları ile belirlenmiş her türlü amaç ahlak alanının dışında kalır ve insan bu amaçların aracı olarak düşünülemez. Kant buradan başka bir kesin ilkeye geçer: "[İ]nsan ve genel olarak her akıl sahibi varlık, şu veya bu isteme için rastgele kullanılacak sırf bir araç değil, kendisi amaç olarak vardır; ve gerek kendine gerekse başka akıl sahibi varlıklara yönelen bütün eylemlerinde hep aynı zamanda amaç olarak görülmelidir."[93]

Bu bağlamda Kant, insanı yasalara uyan bir konumdan, yasa koyucu konumuna yükseltmiştir. Böyle bir düşünce tarzı, kurulu olan her türlü dinî/geleneksel kurum ve kuralın yıkılması anlamına gelir. İnsan bu kurulu amaçların aracı değildir. Aksine insanın kendisi ahlaki bir amaç haline gelmiştir[94]. Kant'ın aydınlanmayı tanımlamaya çalıştığı kısa yazısında da insanın farklı kişilerin/kurumların yönlendirmelerinden yani araç olmaktan çıkarak yalnızca kendi aklıyla hareket etmesi gerektiği vurgulanmaktadır:

> "Aydınlanma insanın kendi kendini vesayete maruz bırakmaktan kurutulmasıdır. Vesayet bir insanın bir başka insanın nezareti olmaksızın kendi idrak kabiliyetini (understanding) kullanamama iktidarsızlığıdır. Bu vesayet, vesayetin sebebi akıldan mahrumiyette değil, aklı bir başkasının nezareti olmadan kullanma karar ve cesaretinin yokluğunda insanın kendi kendisini maruz bıraktığı bir vesayettir. Sepere aude! "Kendi aklını kullanma cesaretini göster" aydınlanmanın düsturudur."[95]

Bu düşünce tarzı, sofistlerin göreci felsefesiyle aynı çizgiye oturmaktadır. Çünkü tüm insanlar yasa koyucu olarak eşit görülmekte ve yalnızca kendi koydukları yasaya uymaya teşvik edilmektedir. O halde insanların kendilerine koymuş oldukları farklı yasalardan ya da amaçlardan hangisi "en doğru" yasa/amaçtır? "Önceden belirlenmiş" dinler ya da geleneksel kurallar Kant'a ve aydınlanmacılara göre hakemlik edemeyecek, yani bu sorunun cevabını veremeyecektir. Bu durumda insan sayısı kadar amaç/yasa vardır. Başka bir ifadeyle, başkalarını araçsallaştırmadığı müddetçe amaçlar/yasalar kişiden kişiye değişir.

Bu düşünce, meşhur sofist Protogoras'ın cümlesinde veciz ifadesini bulmuştur: "İnsan her şeyin ölçüsüdür"[96]. Protogoras bilgelikte kalıtımsal ayrıcalıkları reddediyor ve insanların bilgelik açısından eşit olduğunu, bilgeliğin öğrenilebilen bir şey olduğunu savunuyordu[97]. İnsanların doğruluk ve utanma açısından eşit kılınmaları, görelilik anlayışını da beraberinde getirmiştir. Çünkü herkes bilgelik açısından eşit olduğuna göre, hakikat kimsenin tekelinde olamayacaktır. Protogoras'a göre iyi-kötü, güzel-çirkin, adaletli-adaletsiz, kutsal-kutsal olmayan

---

Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 50). Başka bir yerde: *"Akıl sahibi varlık, kendini hep istemenin özgürlüğüyle olanaklı bir amaçlar krallığında –ister üye ister baş olsun- yasa koyucu olarak görmelidir."* (Vurgu bize ait, Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 51)

[93] Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 45.

[94] Kant bu durumu ifade etmek için "amaçlar krallığı" benzetmesini yapmıştır. Akıl sahibi varlıkların oluşturduğu toplulukta herkes hem yasa koyucu hem de yasalara tabi olan durumundadır. (Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, s. 51)

[95] İmmanuel Kant, Immanuel, "Aydınlanma Nedir?" Liberal Düşünce, 10:38-39, 2005, s. 225.

[96] Platon, "Theitetos ya da Bilgi Üzerine", Diyaloglar, Macit Gökberk (çev.), İstanbul: Remzi, 2010, s. 463, § 152a. Sofistler etik alanda evrensel değerleri reddetmişler, değer göreciliği (etik rölativizm) denilen anlayışın ilk temsilcileri olmuşlardır, bkz.: Doğan Özlem, Etik: Ahlak Felsefesi, İstanbul: Notos Kitap, 2017, s. 24.

[97] Alaeddin, Şenel, Eski Yunan'da Eşitlik ve Eşitsizlik Üzerine. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970, s. 317.

gibi konularda yargılar kişiden kişiye ve devletten devlete değişir. Gerek devletler arasında gerekse kişiler arasında bilgelik açısından bir fark olmaz.[98]

Aydınlanma ve Kant'ın düşüncesi ile insan, mevcut eskiden beri süregelen ahlak sistemlerinin içinde değil, üzerinde tasavvur edilmiştir. Önceden kutsal sayılan dinî ve geleneksel değerler göreli hale gelmiş, bunlara tabi olan insan ise bizzat kutsal olarak yükselmiştir. İnsanın kesin bir ahlaki amaç olması ise, bu kutsallığın asla yitirilmeyeceği anlamına gelir. Böylece, insan haklarına temel oluşturan insan onuru anlayışı ortaya çıkmıştır: İnsan, ne yaparsa yapsın, örneğin insan haklarına saygı duymasa (mesela başka birine işkence etse) bile, kutsallığını yitirmez (dolayısıyla insan haklarına sahip olmaya devam eder), çünkü kutsal/mutlak olan bu haklar değil, insanın kendisidir.

SONUÇ

Yukarıdaki değerlendirmelerin sonucunda, insan onuru kavramı etrafında ayrışan üç anlayış bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi, insanın değerini/onurunu başkalarının gözünde, ahlaki olarak bazı davranışları yerine getirerek kazanmasıdır. *Şeref/honor* kelimesiyle kavramsallaştırılan bu durumun "insan onuru" kavramıyla ilgisi olmadığı yukarıda belirtilmiştir.

Etimolojik incelemeler, İngilizcesi *human dignity* olan "insan onuru" kavramı ile insanın kutsallığının kastedildiğini göstermektedir. Bu da bizi insan onuru kavramına ilişkin ikinci anlayışa getirmektedir: Bu anlayışa göre insan özgür irade sahibi olması dolayısıyla kendiliğinden bir onura/değere/kutsallığa sahiptir. Fakat insan belirli bir ahlak sistemi *içinde* yer aldığı için, bu sistemdeki görevini yerine getirmediği takdirde kutsallığını yitirir. Bu anlayışta insana karşı asla yapılamayacak bazı davranışlardan söz etmek mümkün değildir. Yukarıda değinildiği üzere, bazı din, gelenek ve modern öncesi düşünürlerin yaklaşımı bu şekildedir.

İnsan onuru kavramının etimolojik incelemesi bizi insanın kutsallığına/tanrısallığına götürmekte, dini metinlerin taranması da dini düşünce tarzına göre bu kutsallığın/tanrısallığın altında özgür iradenin yattığını göstermektedir. Özgür irade ile insanın kutsallığı/tanrısallığı arasında dini metinlerde kurulan bağlantıya benzer bağlantı, insan haklarının temeli olarak görülen insan onuru ile özgür irade arasında da kurulmuştur. Evrensel Bildirge'de insan onuru özgür irade kapasitesine dayandırılmaktadır.[99] Evrensel Bildirgenin ilk maddesinde, insan onurunun yanında insanların akıl ve vicdan sahibi varlıklar olduğu vurgulanmıştır. Maddede akıl ve vicdandan bahsedilmesi, şüphesiz ki insanın özgür iradesini ima etmektedir. Dolayısıyla özgür irade, insan onuruna temel oluşturmaktadır.[100]

Görülüyor ki insanın kutsallığının sebebi olarak dini metinlerde özgür irade vurgulanmakta, insan hakları metinlerinde de insan onuru kavramının temeli olarak özgür irade gösterilmektedir. Başka bir ifadeyle, özgür irade vurgusu insanın değeri açısından hem dini hem de

[98] Platon, "Theitetos ya da Bilgi Üzerine, s. 490, § 172a.

[99] *"[B]ütün insanların onur ve haklar bakımından eşitliği, insanın yapısına özgü iki özellikle –biri düşünsel ("akıl"), biri de etik ("vicdan") olan iki özellikle– temellendirilmeye çalışılıyor"* Bkz.: Kuçuradi, "İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları", s. 78.

[100] Andorno, "Human Dignity and Human Rights", s. 46.

insan hakları metinlerinde ortaktır. O halde insan onuru, hem dinler hem de insan hakları açısından aynı şeyi mi ifade eder? İnsan hakları anlayışının ve dini düşünce tarzının insan onuru kavramına bakışı aynı mıdır?

Aynı değildir çünkü insan onuru, her ne kadar insanın kutsallığına işaret etmekte ve özgür iradeye dayandırılmakta dini metinlerle uzlaşsa da insan hakları kavramı açısından bambaşka bir anlam kazanmıştır. Çeşitli din ve geleneklerde aklın, yani özgür iradenin insanı kutsal bir varlık haline getirebildiği gibi, bu kutsallığın yitirilmesine de yol açabildiği görülmektedir. İnsan, özgür irade kapasitesinden dolayı, dinlerde her ne kadar kutsal olsa da tek ya da en üst kutsal değildir. En üst kutsal, Tanrı ve onun getirmiş olduğu ahlak sistemidir. İnsan, bu sistem içerisinde belirli bir yere sahiptir ve sistemdeki görevini yerine getirmediğinde kutsallığını yitirir. Kur'an'da'ki ifadeyle, insan en güzel şekilde yaratılmıştır fakat en alt mertebeye de inebilir. Tevrat'ta ise sırf insan olmanın insanı onurlu hale getirmediği, Rabbin seçilmiş kavmi olan İsrailoğulları ile diğer kavimler arasında ayrım yapıldığı, İsrailoğulları'nın da Rab ile yaptıkları anlaşmaya uymadığı durumlarda çeşitli şekillerde cezalandırıldığı ve lanetlendiği görülmektedir.

Oysa insan haklarında durum bambaşkadır. İnsan hakları doğuştan gelir ve kaybedilmez/devredilmez haklar olarak kabul edilir; çünkü insan doğuştan onur sahibidir, yani kutsaldır ve bu kutsallığını asla yitirmez. İnsan hakları kavramındaki bu insanın kutsallığı fikrini en iyi ifade eden düşünürlerden biri Michael J. Perry'dir. Perry insan hakları düşüncesini şöyle tarif eder:

> "İnsan hakları düşüncesi iki bölümden oluşur: Her insanın kutsal olduğu (dokunulmaz olduğu vb.) öncülü ve buna ek olarak, her insanın kutsal olması sebebiyle her insan için bazı tercihlerin yapılması, bazı diğer tercihlerin ise reddedilmesi gerektiği iddiası. Özellikle de bazı şeylerin hiçbir insana yapılmaması ve bazı diğer şeylerin ise her insan için yapılması gerektiği düşüncesi."[101]

Dini bakış açısında "insana ne olursa olsun yapılmaması gereken bazı şeyler vardır" düşüncesini görmeyiz. Dini metinlerle insan hakları metinleri arasındaki en büyük uyuşmazlık olarak gösterilen ağır bedensel cezalar bunun örneğidir. İnsan ağır suçlar işleyerek Tanrı'nın düzenini ihlal ettiğinde, kutsallığını yitirir ve ağır cezalara maruz kalabilir. Dolayısıyla insan hakları bağlantılı insan onuru kavramının anlamının net olarak ortaya çıkabilmesi, kutsallık anlayışındaki değişime bağlıdır: İnsan hakları açısından insan, bazı kutsal amaçların yerine getirilmesi için ahlak sisteminde yerini alan bir araç değil, kutsal amacın bizzat kendisi olmuştur.

Buradan insan onuru etrafındaki, nihayet üçüncü kavramsal ayrıma ulaşmaktayız: İnsanın özgür irade sahibi bir varlık olarak yitirilemeyecek bir kutsallığa sahip olduğu ve geçmişten gelen ahlak sistemlerinin *içinde* değil, *üstünde* olması dolayısıyla ona karşı hiçbir zaman yapılamayacak bazı şeyler olmasıdır. Bu, insan hakları düşüncesine özgü ve bu düşünceye temel oluşturan insan onuru anlayışıdır. Kant'ın ifade ettiği üzere, insan yasa koyucu haline gelmiş, böylece önceden belirlenmiş ahlaki değerler açısından *araç* olmaktan çıkarak *amaç* konumuna yükselmiştir. Böyle bir anlayış ise Sofistlerin yüzyıllar önce ifade ettiği "insan her şeyin ölçüsüdür"

[101] Michael J. Perry, "Are Human Rights Universal? The Relativist Challenge and Related Matters", Human Rights Quarterly, 19(3), 1997, s. 462.

düsturunun çok daha güçlü bir şekilde hayata geçmesine sebep olmuş, tek mutlak değer olan insan dışındaki tüm değerleri göreli hale getirmiştir. "Yasa koyucu insan" hayatının ve geleceğinin kontrolünü tümüyle ele almıştır. Bu bağlamda insan, hayatıyla ilgili her türlü kararı alabilir, her yolu seçebilir. Önceden belirlenmiş değerler insanı sınırlayamayacağı gibi, bir insanın "yasalarıyla" yani hayat seçimleriyle ilgili aldığı kararların başka bir insan tarafından eleştirilmesi ya da tartışılması da (kişi başkalarına araç olarak muamele etmediği müddetçe) temelsizidir. Günümüz global kültürüne hakim olan, her bir bireyi tanrısallaştırırken bir yandan da yalnızlaştıran bu düşünce tarzı, ortak değerler üretmeyi engellemek ve insanlar arası bağları koparmak açısından eleştiriye açıktır.

İnsan hakları ile birlikte düşündüğümüzde, insan onuru kavramının asıl anlamı bu üçüncü anlamdır. İnsan en üst ahlaki değer olarak ortaya çıkmadan ve ona karşı asla yapılamayacak bazı şeyler olduğunu kabul etmeden kavramsal olarak insan onurundan bahsetmek bizce mümkün değildir. Her ne kadar dini metinlerde ve Pico della Mirandola gibi modern öncesi filozoflarda insanın değeri üzerine pek çok şey bulunabilirse de bunlar insan onuru kavramının özgün anlamıyla aynı değildir.[102]

[102] Krş. Kuçuradi, "İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları", s. 80. Kuçuradi'ye göre, farklı insan onuru (dignity) anlayışlarından bahsetmek mümkün değildir; farklı olan kültürlerin şeref (honor) anlayışlarıdır.

KAYNAKÇA

Andorno, Roberto. "Human Dignity and Human Rights", *Handbook of Global Bioethics,* H.A.M.J ten Have, B. Gordijn (ed.). Dodrecht: Springer, 2014.

Apollodoros. *Bibliotheka: Yunan Mitolojisi*. George Frazer, (ed.), Nur Nirven (çev.). İstanbul: Pinhan, 2017.

Aquinas. *On Law, Morality and Politics,* Richard J. Regan, (çev.), William P. Baumgarth ve Richard J. Regan (ed.). United States of America: Hackett Publishing, 2002.

Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*, Saffet Babür (çev.). Ankara: Ayraç, 1997.

Aristoteles. *Politika,* Furkan Akderin (çev.). İstanbul: Say, 2015.

Augustinus. *İtiraflar*, Çiğdem Dürüşken (çev.). İstanbul: Kabalcı, 2010.

Bernasconi, Robert. *Irk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede Irk ve Irkçılık*, Zeynep Direk, İsmail Esiner, Tendü Meriç, Nazlı Öktem (çev.), İstanbul: Metis, 2017.

Bori, Pier Cesare. "The Historical and Biographical Background of the Oration", *Oration on the Dignity of Man: A New Translation and Commentary*, Francesco Borghesi, Michael Papio, Massimo Riva (ed.). USA: Cambridge, 2012.

Burke, Edmund. *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler.* Okan Arslan (çev.), Ankara: Kadim, 2016.

Can, Şefik. *Klasik Yunan Mitolojisi.* Ankara: Ötüken, 2011.

Cicero. *Yasalar Üzerine*, C. Cengiz Çevik (çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Cicero. *Yükümlülükler Üzerine*, Cengiz C. Çevik (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Gemalmaz, M. Semih. *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri - Cilt I*. İstanbul: Legal, 2011.

Hesiodos. *Theogonia & İşler ve Günler*, Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Kant, Immanuel. "Aydınlanma Nedir?" *Liberal Düşünce*. 10:38-39, 2005.

Kant, Immanuel. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi,* İonna Kuçuradi (çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2015.

Kant, Immanuel. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi,* İonna Kuçuradi (çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2015.

Kuçuradi, İonna. "İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları", *Demokrasinin Garantisi İnsan Onuru ve İnsan Hakları,* Ulrike Dufner (ed.). İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2008.

Nişanyan, Sevan. *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü.* İstanbul: Everest, 2012.

Özlem, Doğan. *Etik: Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap, 2017.

Perry, Michael J. "Are Human Rights Universal? The Relativist Challenge and Related Matters", *Human Rights Quarterly*. 19(3), 1997.

Pico della Mirandola. *İnsanın Değeri Üzerine Söylev*, Levent Özşar (çev.). Bursa: Biblos, 2013.

Platon. "Theitetos ya da Bilgi Üzerine", *Diyaloglar,* Macit Gökberk (çev.). İstanbul: Remzi, 2010.

Platon. *Devlet*, Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Shultziner, Daron. "Human Dignity – Functions and Meanings". *Global Jurist Topics*. 3(3), 2003.

Söğütlü Erişgin, Özlem, "Roma Hukukunda Hamile Kadın Kölenin Çocuğunun (Partus Ancıllae) Hukuksal Yazgısı Hakkında". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.* 61(4), 2012.

Şenel, Alaeddin. *Eski Yunan'da Eşitlik ve Eşitsizlik Üzerine*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970.

Twain, Mark. *İnsan Nedir?,* Esra Damla İpekçi (çev.). İstanbul: Dedalus, 2015.

Wollstonecraft, Mary. *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*, Deniz Hakyemez (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.

İnternet Kaynakları

http://sozluk.gov.tr/ (14.05.2026)

https://asean.org/asean-human-rights-declaration/ (14.05.2026).

https://en.wiktionary.org/wiki/dignity (14.05.2026).

https://en.wiktionary.org/wiki/honor (14.05.2026).

https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf (11.04.2019).

https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IrkAyrimciliginiOrtadanKaldirilmasinaDair-Sozlesme.pdf (14.05.2026).

https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrimciliginOnlenmesiSozles-mesi.pdf (14.05.2026).

https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf (14.05.2026).

https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/26-birlesmis-milletler-sozlesmeler/ (14.05.2026).

https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/IskenceninOnlenmesiSozlesmesi_AK.pdf (14.05.2026).

https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozles-mesi.pdf (14.05.2026).

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-30/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/duha-suresi-93/ayet-4/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hicr-suresi-15/ayet-28/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/isra-suresi-17/ayet-70/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/sad-suresi-38/ayet-85/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (25.06.2026).

https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf (14.05.2026).

https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/#yaratilis/1/ayet/26 (25.06.2026).

https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/#yaratilis/2 (25.06.2026).

https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/#yaratilis/2/ayet/7 (25.06.2026).

https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/#yaratilis/3/ayet/22 (25.06.2026).

https://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Feref (14.05.2026).

https://www.nisanyansozluk.com/?k=haysiyet (14.05.2026).

https://www.nisanyansozluk.com/?k=itibar (14.05.2026).

https://www.ohchr.org/AR/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx (14.05.2026).

https://www.ohchr.org/EN/AboutUs/Pages/ViennaWC.aspx (14.05.2026).

https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=arz (14.05.2026).

https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf (14.05.2026).

Oxford English Dictionary, "honour | honor (n.)," June 2026, https://doi.org/10.1093/OED/4561664648.

Extended Summary

What is Human Dignity? Tracing a Concept From Pico Della Mirandola's "Chameleon Man" to Kant's "Law-Giving Man"

Abdulkadir Pekel, Assist. Prof.
Ankara Hacı Bayram Veli University, abdulkadir.pekel@hbv.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-1696-6075

A review of international human rights instruments clearly demonstrates that, at least within the framework of these documents, there is little doubt that human dignity is presented as the foundation of human rights. But what is human dignity? More specifically, what does the concept of human dignity mean in the context of human rights? Unsurprisingly, the very international instruments that repeatedly emphasize human dignity leave this question unanswered. This article addresses that question. Its central thesis is that the concept of human dignity refers to the sacredness of the human being, yet this sacredness acquires a distinctive meaning within the framework of human rights.

To substantiate this thesis, the article undertakes an etymological analysis of the concept of human dignity. Such an analysis is important because it helps clarify the concept by showing that certain terms used to express human dignity are, in fact, unrelated to it. For a study that seeks conceptual clarity, this etymological investigation is therefore of particular significance. The analysis suggests that what is ultimately meant by "human dignity" is the sacredness of the human being. But why is the human being sacred?

References to the sacredness of human beings can also be found in religious texts. According to this perspective, human beings are sacred because they possess reason—that is, because they are capable of making free choices through the exercise of free will. Similarly, within the tradition of human rights thought, human dignity (which points to the sacredness of the human being) is likewise grounded in free will. Both religious thought and human rights theory emphasize the sacredness of human beings and both justify this sacredness by reference to free will.

At this point, however, another question arises: Do religious thought and human rights theory share the same understanding of human dignity? What is the distinctive meaning that human dignity acquires within the context of human rights?

This article seeks to answer this question through examples drawn from religious texts and the writings of various philosophers. An examination of these examples reveals two different perspectives on the sacredness of the human being.

The first perspective holds that human beings are sacred because of their free will, but that this sacredness can be lost. Pico della Mirandola, the author of one of the

most influential texts on human dignity and free will, therefore compares human beings to chameleons. Just as a chameleon changes its colors, a human being can, through the exercise of free will, become almost anything. A person who pursues only bodily pleasures and sensual desires differs little from an animal, whereas a philosopher who cultivates reason and elevates the soul becomes "not an earthly but a heavenly being." Originating in Ancient Greek philosophy, this line of thought resonates in the works of many thinkers, from Cicero to Thomas Aquinas.

The second perspective maintains that human beings possess an inalienable sacredness that can never be lost. Without this conception, human rights would not be possible, for human rights are innate and cannot be forfeited. Even when individuals violate the rights of others, they do not lose their own human rights. The distinctive meaning of human dignity within the framework of human rights lies precisely in this idea: human beings are sacred, and this sacredness can never be lost.

This understanding differs from that found in many religious traditions. Kant's notion of the "law-giving human being" succinctly captures this perspective. In Kant's view, human beings are not merely creatures who obey pre-existing moral rules. Rather, guided by the principle "Act only according to that maxim whereby you can at the same time will that it should become a universal law," they are also authors of the moral law itself. Human beings, therefore, do not lose their sacredness by disobeying the commands of another authority, because they are themselves command-givers and legislators.

As this brief overview suggests, the primary focus of the article is not legal texts or judicial decisions, but rather philosophical and religious writings. The claim that human dignity plays a distinctive role within human rights theory is defended through an analysis of these texts. By highlighting the crucial point at which human rights thinking diverges from religious modes of thought, the article aims to contribute to the ongoing philosophical debate concerning the relationship between human dignity and human rights.